

Наталія Дметерко

Донбаський державний педагогічний університет (м. Слов'янськ)
dmet.nat@rambler.ru

ЗВ'ЯЗОК РЕФЛЕКСИВНОГО МИСЛЕННЯ З ПСИХОЛОГІЧНИМИ ЗАХИСТАМИ

У статті представлено вивчення зв'язку рефлексивного мислення з психологічними захистами в ході глибинної психокорекції за методом активного соціально-психологічного пізнання (АСПП). Зміст статті розкриває зв'язок рефлексивного мислення з психологічними захистами в їх системній організації (базальними і ситуативними). Цей зв'язок полягає в існуванні залежності розвитку рефлексивного мислення від пізнання базальної форми захисту. Базальні форми захисту утворюються позадосвідно, а отже, є недоступними для безпосередньої рефлексії. Глибинне пізнання сприяє розширенню усвідомлення людиною спрямованості власної активності та її едіпальних мотивів, внутрішнього протиріччя (особистісної проблеми), ослабленню когнітивних викривлень у відображенні дійсності. Це забезпечує розвиток глибинної рефлексії та рефлексивного мислення. Не менш важливим для розвитку рефлексії є упередження актуалізації ситуативних захистів і створення умов психологічної захищеності учасників психокорекції. Це забезпечують спеціальні принципи організації групового процесу за методом АСПП, такі як принцип «тут і зараз», добровільність, прийняття одне одного та ін. Психологічній захищеності респондентів також сприяє використання в глибинній психокорекції візуалізованих репрезентантів, в якості яких використовується комплекс тематичних психомалюнків, неавторські малюнки, предметні моделі та ін. Відмічається підпорядкованість розвитку рефлексивного мислення законам позитивної дезінтеграції та вторинної інтеграції психіки на більш високому рівні розвитку.

***Ключові слова:** рефлексивне мислення, психологічні захисти, ситуативні і базальні захисти, глибинна психокорекція, когнітивні викривлення, глибинні мотиви, спрямованість активності.*

Постановка наукової проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства зростає потреба населення в отриманні кваліфікованої психологічної допомоги. У зв'язку з цим проблема вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі психології набуває все більшої актуальності. Невід'ємною складовою фахової підготовки майбутніх психологів є розвиток їх рефлексивного мислення.

Аналіз останніх досліджень проблеми. Теоретико-методологічні засади досліджень проблеми рефлексивного мислення закладено у працях Л. С. Виготського, О. М. Леонтєва, С. Л. Рубінштейна, Г. П. Щедровицького та ін. Психологічні особливості та умови розвитку рефлексивного мислення і рефлексії розкрито у дослідженнях Н. Г. Алексєєва, В. В. Давидова, А. З. Зака, А. В. Карпова, Ж. Піаже, І. М. Семенова, С. Ю. Степанова та ін. [1; 4; 5; 6; 10; 13; 14]. При дослідженні рефлексивного мислення увага науковців була зосереджена на організації діяльності з розв'язання проблемно-конфліктних ситуацій. Узагальнення наукових джерел дозволяє уточнити категорію «рефлексивне мислення». Рефлексивне мислення – це вид мислення, який характеризується рефлексією власних форм, осмисленням відповідності процесу розмірковування умовам проблемної ситуації, на розв'язання якої він спрямований. Притаманні для рефлексивного мислення процеси переосмислення та самоусвідомлення переважно розглядалися в площині сфери свідомого. При дослідженні рефлексивного мислення на периферії уваги дослідників залишився феномен цілісної психіки в єдності сфер свідомого і несвідомого, а отже і механізми, які визначають взаємозв'язки між ними. Одним із таких механізмів є психологічний захист.

У «Словнику-довіднику з психоаналізу» подано таке визначення психологічного захисту: «Захист – свідомо або несвідомо діяльність людини, що передбачає збереження її життя та забезпечує таке розв'язання внутрішньо-психічних конфліктів, яке внаслідок зовнішніх обставин та внутрішніх прагнень виявляється прийнятним для неї» [7, с. 180]. З. Фрейд використовував поняття «захисту» для психологічного пояснення істерії, фобій, нав'язливих уявлень та галюцинаторних психозів [16]. Феномен психологічного захисту, його

гене́за, механі́зми та функції презентовано у дослідженнях Г. Блюма, Х. Гартманна, Е. Гловера, М. Кляйн, Н. Мак-Вільямс, К. Хорні, А. Фрейд, З. Фрейда, Т. С. Яценко та ін. Розробка проблеми психологічного захисту незмінно пов'язана із внутрішнім конфліктом (З. Фрейд, А. Фрейд та ін.) [15; 16; 17], особистісною проблемою, базальним конфліктом (Т. С. Яценко та ін.) [19; 20]. Психологічні захисти, дія яких спрямована на збереження цілісності «Я», маскують внутрішнє протиріччя, породжуючи викривлення у відображенні дійсності [19; 20].

Зазначимо, що когнітивні викривлення торкаються, перш за все, процесів самоусвідомлення і рефлексії. Їх проявами є вибірковість при самоусвідомленні, пропуски або ігнорування при переосмисленні певного психічного змісту. На факт викривлення усвідомлення вказував С. Л. Рубінштейн: «Але усвідомлення одного та не усвідомлення іншого змісту має зазвичай за собою ті чи інші мотиви, а не пояснюється лише недосвідченістю, незнанням і т. з. негативними підставами. Не усвідомлення (або неадекватне усвідомлення) саме даного потягу, почуття, вчинку та ін. зумовлене зазвичай тим, що його усвідомленню протидіють динамічні тенденції, сили, що виходять із того, що виявляється значущим для індивіда, включаючи норми ідеології та суспільної оцінки, якими керується індивід. Заховані в переживаннях тенденції залежні від того, що виявляється значущим для особистості, контролюють у такий спосіб певною мірою вибірковий процес їх усвідомлення» [12, с. 17]. З огляду на сказане дослідження розвитку рефлексивного мислення передбачає розкриття зв'язку із психологічними захистами.

Мета статті – дослідити зв'язок рефлексивного мислення із психологічними захистами (базовими і ситуативними) в їх системній організації. **Завдання дослідження** – розкрити особливості розвитку рефлексивного мислення у зв'язку з психологічними захистами.

Методи та методики. Дослідження зв'язку рефлексивного мислення з психологічними захистами здійснювалося в ході глибинної психокорекції за методом активного соціально-психологічного пізнання (АСПП).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Розробка проблема рефлексивного мислення, представлена у статті, здійснюється відповідно до основних положень психодинамічного підходу, що розробляється у дослідженнях академіка НАПН України Т. С. Яценко та її послідовників. Одним із центральних при дослідженні рефлексивного мислення є положення про цілісність психіки в єдності і автономії сфер свідомого і несвідомого. Розроблена в межах названої теорії «Модель внутрішньої динаміки психіки» ілюструє цілісний погляд на внутрішню динаміку психічного в його суперечливій сутності та єдності свідомого та несвідомого [18; 19; 21].

З позицій психодинамічного підходу психологічні захисти розглядаються в системній організації (базові і ситуативні). Ситуативні захисти, які асимілюють зазначені класичним психоаналізом захисні механізми (раціоналізація, проєкція, заперечення тощо), забезпечують маскуванню глибинних (інфантильних) інтересів Я і визначають адаптацію суб'єкта до соціуму. Базальні захисти визначають спрямованість активності суб'єкта на реалізацію глибинних (інфантильних) цінностей. Ці форми захисту диференціюють їх специфічне функціональне навантаження, автономне для кожного з них, за постійного їх взаємозв'язку [19].

У контексті розвитку рефлексивного мислення важливого значення набувають базальні форми захисту, на пізнання яких орієнтована глибинна психокорекція за методом активного соціально-психологічного пізнання (АСПП). У зв'язку з цим у групі АСПП створюються умови для зниження ситуативних форм захистів та забезпечення психологічної захищеності її учасників. Цьому сприяють спеціальні принципи організації групового процесу за методом АСПП. Принципами групи АСПП є такі: принцип «тут і тепер», добровільність, прийняття один одного такими, якими є; уникнення критики, оцінних суджень із використанням моральних та соціальних критеріїв; щирість, відвертість; увага до власних почуттів; емпатія; звернення один до одного на «ти» і на ім'я, щоб забезпечити спілкування на рівні «людина-людина»; відсутність категоризації вражень за полярними ознаками «добре-погано» та ін. [19; 20]. Вищеназвані принципи нівелюють зовнішню детермінованість ситуативних захистів і

створюють передумови для пізнання глибинних детермінант формування захисної системи суб'єкта.

Психологічній захищеності учасників АСПП також сприяє застосування у глибинній психокорекції візуалізованих репрезентантів. У глибинному пізнанні, яке здійснюється відповідно до основних положень психодинамічної теорії, в якості репрезентантів використовується: комплекс тематичних психомалюнків, неавторські малюнки, предметні моделі, моделювання із каменів та ін. Засоби візуалізації опредметнено репрезентують психічний зміст, який зберігається під блоком опору та витіснення, що, у свою чергу, робить його доступним для усвідомлення і рефлексії.

Психокорекційний процес підпорядковується законам позитивної дезінтеграції і вторинної інтеграції психіки на більш високому рівні розвитку. Т. С. Яценко наголошує, що розвиток полягає не лише в побудові досконаліших рівнів структури особистості, а й у попередньому послабленні наявних, проте неефективних структур, які впливають на стереотиповані тенденції й установки поведінки, підтримувані примітивними імпульсами, вузькими біологічними тенденціями [21]. Позитивний характер дезінтеграції не є самоціллю психокорекційного процесу. Функція позитивної дезінтеграції полягає, з одного боку, в підтриманні емоційного оптимуму учасників психокорекції. Це дозволяє упередити актуалізацію захисних реакцій в учасників і відчуження (відсторонення) від процесу самопізнання. З іншого боку, позитивна дезінтеграція, яка полягає в «ослабленні взаємозв'язків між елементами цілісної системи, що утворює умови для її подальшого можливого розпаду» [2], сприяє ослабленню стану суб'єктивної зінтегрованості психіки, що зумовлений інтегративною дією психологічних захистів. Це створює передумови для актуалізації рефлексії, але власне по собі її не визначає.

Проведення психокорекційної роботи за методом АСПП дозволило дослідити зв'язок рефлексивного мислення з базальними формами захисту. Базальні захисти розглядають як внутрішньо зумовлене структурне утворення психіки, якому властива системність функціональних виявів, що виражається в «логіці несвідомого». Базальні захисти, утворення яких започатковується в інфантильній період життя під впливом едіпальної залежності, визначають спрямованість активності особи, що реалізується в реакціях переносу, заміщення, ідентифікації [20].

Перенос є процесом, «що характеризується зміщенням несвідомих уявлень, бажань, потягів, стереотипів мислення з однієї особи на іншу і встановлення таких стосунків, коли досвід минулого стає моделлю взаємодії у теперішньому» [7, с. 391]. Невідкоригована людина невидимо для себе стосунки в теперішньому будує за моделлю минулого. В переносі ранні психічні переживання людини, як ворожі, так і лібідні, оживають в якості актуального ставлення до іншої людини. Нереалізованість потреби в любові і прийнятті зумовлює очікування її задоволення з боку іншої людини, реалізацію нею «психотерапевтичної» функції. Людина, яка обтяжена особистісною проблематикою, не рефлексує потреби і бажання іншої людини, хибно інтерпретує її наміри. За наявності особистісної проблеми переживання едіпального періоду зміщуються на актуальну ситуацію взаємодії з іншими людьми як заміщення батьків, якими можуть бути партнер, начальник. Особа в своїй взаємодії з іншими керується неусвідомлюваним прагненням отримати те ставлення і відтворити ті стосунки, які мали місце в інфантильному минулому, або були бажаними.

Базальні форми захисту утворюються позадосвідно, що унеможлиблює їх самостійну рефлексію та аналіз суб'єктом. При поясненні доцільності та виправданості своїх дій суб'єкт спирається на умовні цінності (цінності «ідеалізованого Я»). Умовні цінності, які інтегрують глибинні і нормативні цінності, є когнітивною основою захисної системи [19; 20]. Зазначимо, що умовні цінності є свого роду орієнтирами для суб'єкта для отримання схвалення та визнання з боку оточення і слугують основою для пояснення своїх дій і вчинків, їх виправданості з точки

зору вимог соціуму. Особа не рефлексує підпорядкованість власної активності драмам едіпального періоду, які зумовили й уможливили утворення захисних тенденцій психіки.

Пізнання базальних форм захисту, що здійснюється порційно, багаторівнево, в ході часткових позитивних дезінтеграцій і вторинних інтеграцій, сприяє розширенню усвідомлення суб'єктом спрямованості власної активності і тенденцій, що її визначають.

У даному контексті значущим є дослідження одного з видатних представників глибокої психології А. Маслоу, який наголошував на важливості пізнання глибоких аспектів власної психіки, наближення до справжнього «Я», власної аутентичності. А. Маслоу вважав, що внаслідок цього для людини стають зрозумілими несвідомі змісти власної психіки, які вже не викликають тривоги чи неприйняття. Це знімає потребу в захисних стратегіях і дає змогу проявитися довільній свідомій регресії, фантазуванню, спонтанності в продукуванні творчих ідей замість прагнення постійно зберігати гідність і самоконтроль. За такого злиття первинні й вторинні процеси змінюють свій характер: несвідоме не відчужується, а вторинні процеси (раціональне мислення, логіка, реалістичність сприймання) не є способом контролю й захисту від несвідомої тривоги [8].

Глибоко-психологічне пізнання базальних форм захисту сприяє усвідомленню суб'єктом внутрішнього протиріччя (особистісної проблеми), зумовленого порушенням балансу між тенденцією «до життя» та тенденцією «до психологічної смерті». Т. С. Яценко зазначає, що особистісна проблема полягає в тому, що в життєвій активності суб'єкта починає домінувати тенденція «до психологічної смерті». Суперечність між тенденцією «до життя» та «тенденцією до психологічної смерті» є універсальною. Разом з тим ця суперечність індивідуалізується в кожній особі завдяки нормативним та умовним цінностям. Особистісна проблема породжує деструкції спілкування, призводить до руйнації стосунків, що ускладнює адаптацію людини у соціумі [19].

Попри те, що тенденція «до психологічної смерті» суперечить життєстверджувальній тенденції «до життя», вони співіснують у психічній активності людини, зумовлюючи внутрішню дезінтеграцію психіки. Мортидні вияви маскуються захисною системою, когнітивною основою якої є умовні цінності, що формуються в інфантильний період життя людини під впливом цінностей значущих дорослих і є засобом захисної аргументації причин власних дій відповідно до соціальних норм і правил. Складність рефлексії особистісної проблеми зумовлена тим, що тенденція «до життя» і «тенденція до психологічної смерті» тісно переплетені між собою. Їх демаркація передбачає розкриття глибокого смислу (семантики) спонтанної активності особи у процесі діалогічної взаємодії психолога з респондентом.

Проблемність, як психологічна умова породження мислення, есплікується в глибоко-корекційному процесі, в ході якого об'єктивуються протиріччя в емпіричному матеріалі його учасників, що робить їх доступним для аналізу та рефлексії. Аналіз емпіричного матеріалу засвідчує, що внутрішня суперечливість психіки знаходить вияв у загальних протиріччях, які, попри їх індивідуально-неповторні вияви, є стереотипними наслідками едіпальної залежності. Такими протиріччями є протиріччя між: мотивацією досягнень і мотивацією уникнення невдачі; залежність від батьків і водночас прагнення сепаруватися від них; тенденція «в утробу» та тенденція «до самонародження»; відчуження батьків та ідентифікація з ними; амбівалентність ідентифікації; дезінтеграція інтелектуальної та особистісної сфер; почуття меншовартості та ідеалізація «Я».

Пізнати базальні форми захисту в одноактній поведінці не можна. Їх вияв здійснюється на основі повздовжнього аналізу та узагальнення в емпіричному матеріалі респондента. Звернення до інфантильних періодів життя в ході глибокої психокорекції здійснюється тією мірою, якою це є виправдано для з'ясування витоків утворення захисних тенденцій, що сприяє розширенню усвідомлення суб'єктом мотивів власних дій. Усвідомлення негативних переживань інфантильного минулого сприяє зниженню їх енергетичної дієвості в активності суб'єкта та компенсаторно-захисних способів подолання фруструючих ситуацій. Це сприяє

опануванню людиною більш адаптивними способами розв'язання проблемних ситуацій, які ґрунтуються на їх всебічному аналізі та реалістичній оцінці.

У наукових джерелах для характеристики способів подолання проблемних ситуацій, в тому числі і в сфері взаємодії, застосовують поняття «копінг-стратегії» (R. S. Lazarus, S. Folkman, С.К. Нартова-Бочавер та ін.); переживання (Ф. Ю. Василюк). Копінг-стратегії (від англ. to cope with – впоратися з чимось) – свідомо використовувані людиною прийоми подолання важких ситуацій (в тому числі і в сфері комунікації, спілкування), станів та породжуваних ними умов. Первинно поняття «копінг» застосовувалося для характеристики прийомів, які дають змогу людині впоратися зі стресом або стресовими вимогами ситуації. На сучасному етапі поняття «копінг» містить прийоми подолання (опанування) не лише надмірних або тих, що перевищують ресурси людини вимог, а і повсякденних ситуацій [11]. Розширене тлумачення поняття «копінгу» як «всі види взаємодії суб'єкта із задачами зовнішнього або внутрішнього характеру – спроби опанувати або пом'якшити, звикнути або ухилитися від вимог проблемної ситуації» пропонує С. К. Нартова-Бочавер [9].

Аналіз емпіричного матеріалу дозволяє виділити такі адаптивні способи подолання проблемної (критичної) ситуації, як: аналіз проблемної ситуації збереження самовладання як форми дистанціювання від негативних переживань (тривога, роздратування, образа та ін.) та їх осмислення, здатність до співробітництва та ін. Виявлення адаптивних або неадаптивних способів подолання проблемних ситуацій відбувається за допомогою таких методів глибинної психокорекції, як рольова гра, групова дискусія, вербальні вправи.

У процесі пізнання базальних форм захисту закладаються передумови для нівелювання когнітивних викривлень, різновидами яких є стереотипізація, квазірефлексія, арефлексія, ігнорування реальності та ін., що характеризуються центрацією або на власних переживаннях, або на певних аспектах соціальної дійсності та ін. Феномен когнітивних викривлень, що конкретизуються як ірраціональні переконання, автоматичні думки, алогізми, перебував у центрі наукових інтересів представників когнітивної психотерапії (А. Бек, А. Елліс та ін.) [3]. На відміну від когнітивної психотерапії, яка передбачала безпосередню корекцію автоматичних думок та пов'язаних із ними поведінкових та емоційних реакцій, у глибинній психокорекції нівелювання когнітивних викривлень відбувається опосередковано у процесі пізнання.

Висновки. Дана стаття розкриває зв'язок рефлексивного мислення з психологічними захистами в їх системній організації (базові і ситуативні). Цей зв'язок полягає в існуванні залежності розвитку рефлексивного мислення з пізнанням базальних форм захисту, що здійснюється відповідно до законів позитивної дезінтеграції і вторинної інтеграції психіки на більш високому рівні розвитку. Це сприяє розширенню усвідомлення власної активності та її глибинно-психологічних мотивів, нівелюванню когнітивних викривлень, перш за все, за рахунок самоусвідомлення та рефлексії.

1. Алексеев Н. Г. Проектирование и рефлексивное мышление / Н.Г. Алексеев // Журнал «Развитие личности». – 2002. № 2. [Электронный ресурс] // Центр гуманитарных технологий. URL: <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/5260>

2. Анцупов А. Я. Словарь конфликтолога : [3-е изд., испр. и доп.] / А. Я. Анцупов, А. И. Шипилов. – М. : Эксмо, 2010. – 990 с.

3. Бек А. Когнитивная психотерапия депрессии / А. Бек, А. Раш, Б. Шо, Г. Эмери. – СПб. : Питер, 2003. – 304 с. (Серия «Золотой фонд психотерапии»).

4. Давыдов В. В. Виды обобщения в обучении (логико-психологические проблемы построения учебных предметов) / В. В. Давыдов – М. : Педагогика, 1972. – 424 с.

5. Зак А. З. Развитие теоретического мышления у младших школьников / А. З. Зак / Науч.-исслед. Ин-т общей и педагогической психологии Акад. Пед. Наук СССР. – М. : Педагогика, 1984. – 152 с.

6. Карпов А. В. Психология рефлексивных механизмов деятельности / А. В. Карпов. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2004. – 424 с.

7. Лейбин В. М. Словарь-справочник по психоанализу / В. М. Лейбин. – СПб. : Питер, 2001. – 688 с. – (Серия «Золотой фонд психотерапии»).

8. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу – М. : Смысл, 1999. – 424 с.

9. *Нартова-Бочавер С. К.* "Coping behavior" в системе понятий психологии личности // Психологический журнал. — 1997. — Том 18, № 5. — С. 20—30. — URL: <http://psychlib.ru/inc/absid.php?absid=8772...> [Источник: <http://psychlib.ru/mgppu/periodica/PJ051997/NCB-020.HTM>].
10. *Пиаже Ж.* Избранные психологические труды. Психология интеллекта. Генезис числа у ребенка. Логика и психология / Ж. Пиаже – М. : Просвещение, 1969. – 659 с.
11. Психология общения. Энциклопедический словарь / [под общей ред. А. А. Бодальова]. – М. : Изд-во «Когито-Центр», 2011. – 600с.
12. *Рубинштейн С. Л.* Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2004. – 713 с.
13. *Семёнов И. Н.* Проблемы рефлексивной психологии решения творческих задач / И.Н. Семенов - М. : НИИОПП АПН СССР, 1990. – 215 с.
14. *Семенов И. Н.* Рефлексивная психология и педагогика творческого мышления / И. Н. Семенов, С. Ю. Степанов. – Запорожье : ЗГУ, 1992. – 224 с.
15. *Фрейд А.* Психология Я и защитные механизмы ; [пер. с нем.] / А. Фрейд – М. : Педагогика-Пресс, 1993. – 140 с.
16. *Фрейд З.* Введение в психоанализ: Лекции / З. Фрейд. – СПб. : Питер, 2004. – 384 с. – (Серия «Золотой фонд психотерапии»).
17. *Фрейд З.* Психология бессознательного: [сб. произведений] / З. Фрейд / [сост., науч. ред., авт. вступ. ст. М.Г. Ярошевский] – М. : Просвещение, 1989. – 448 с.
18. *Яценко Т. С.* Глибинне пізнання психіки з використанням візуалізованої репрезентації суб'єкта : [Електронний ресурс] / Т. С. Яценко, Л. Я. Галушко, Ю. О. Сіденко, О. А. Біла // «Технології розвитку інтелекту». – Т. 2. – № 5 (16). [http://www.psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/issue/current_\(1_да\)](http://www.psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/issue/current_(1_да)).
19. *Яценко Т. С.* Методологія професійної підготовки практичного психолога / Т. С. Яценко, О. В. Глузман, О. М. Усатенко. – Дніпропетровськ : «Інновація», 2014. – 192 с.
20. *Яценко Т. С.* Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика : [навч. посібник] / Т. С. Яценко. – К. : Вища шк., 2006. – 382 с.: іл. – (Навчальне видання).
21. *Яценко Т. С.* Теорія і практика групової психокорекції: Активне соціально-психологічне навчання: [навч. посібник] / Т. С. Яценко. – К. : Вища шк., 2004. – 679 с. – (Навчальне видання).

REFERENCES

1. Alekseev, N. G. (2002). Proektirovanie i reflektivnoe myshlenie [Planning and reflection thinking]. Razvitie lichnosti [Development of personality], (2). URL: <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/5260> (rus).
2. Ancupov, A. Ja., Shipilov, A. I. (2010). Slovar' konfliktologa [Dictionary of conflictologist]: [3-e izd., ispr. i dop.]. Moskva : Jeksmo (rus).
3. Bek, A., Rash, A., Sho, B., Jemeri, G. (2003). Kognitivnaja psihoterapija depressii [Cognitive therapy of depression]. St. Petersburg : Piter (rus).
4. Davydov, V. V. (1972). Vidy obobshhenija v obuchenii (logiko-psihologicheskie problemy postroenija uchebnyh predmetov) [Types of synthesis in training (Logico-psychological problems building of educational subjects)]. Moskva : Pedagogika (rus).
5. Zak, A. Z. (1984). Razvitie teoreticheskogo myshlenija u mladshih shkol'nikov [The development of theoretical thinking in junior high school students]. Moskva : Pedagogika (rus).
6. Karpov, A. V. (2004). Psihologija reflektivnyh mehanizmov dejatel'nosti [Psychology of reflexive mechanisms of activities]. Moskva: Izd-vo «Institut psihologii RAN» (rus).
7. Lejbin, V. M. (2001). Slovar'-spravochnik po psihoanalizu [Dictionary-reference book on psychoanalysis]. St. Petersburg : Piter (rus).
8. Maslou, A. (1999). Novye rubezhi chelovecheskoj prirody [The new frontier of human nature]. Moskva : Smysl (rus).
9. Nartova-Bochaver, S. K. (1997). "Coping behavior" v sisteme ponjatij psihologii lichnosti ["Coping behavior" in system concepts of personality psychology]. *Psihologicheskij zhurnal* [The psychological journal], 18 (5), 20-30. URL: <http://psychlib.ru/inc/absid.php?absid=8772...> [Istochnik: <http://psychlib.ru/mgppu/periodica/PJ051997/NCB-020.HTM>] (rus).
10. Piazhe, Zh. (1969). Izbrannye psihologicheskie trudy. Psihologija intellekta. Genezis chisla u rebenka. Logika i psihologija [Selected psychological writings. Psychology of intelligence. The genesis of the number the child. Logic and psychology]. Moskva : Prosveshhenie (rus).
11. *Psihologija obshhenija. Jenciklopedicheskij slovar* [Psychology of communication. Encyclopedic dictionary]. Pod obshhej red. A. A. Bodal'ova. (2011). Moskva : Izd-vo «Kogito-Centr» (rus).
12. Rubinshtejn, S. L. (2004). Osnovy obshhej psihologii [Basics of General Psychology]. St. Petersburg : Piter (rus).
13. Semjonov, I. N. (1990). Problemy reflektivnoj psihologii reshenija tvorcheskih zadach [The problem of reflexive psychology address the creative tasks]. Moskva : NIIOPP APN SSSR (rus).

14. Semenov, I. N., Stepanov, S. Ju. (1992). Refleksivnaja psihologija i pedagogika tvorcheskogo myshlenija [Reflexive psychology and pedagogy of creative thinking]. Zaporozh'e : ZGU (rus).
15. Frejd, A. (1993). Psihologija Ja i zashhitnye mehanizmy [Psychology Ego and protective mechanisms]. Per. s nem. Moskva: Pedagogika-Press (rus).
16. Frejd, Z. (2004). Vvedenie v psihoanaliz: Lekcii [Introduction to psychoanalysis. Lectures]. St. Petersburg : Piter (rus).
17. Frejd, Z. (1989). Psihologija bessoznatelnogo: sb. proizvedenij [Psychology of the unconscious: collected works]. sost., nauch. red., avt. vstup. st. M.G. Jaroshevskij. Moskva: Prosveshhenie (rus).
18. Jacenko, T. S., Galushko, L. Ja., Sidenko, Ju. O, Bila, O. A. Glibinne piznannja psihiki z vikoristannjam vizualizovanoi reprezentacii sub'ekta [Deep knowledge of the mentality of using visualized representation of the subject]. Tehnologii rozvitku intelektu [Technology development of intelligence]. 2 (5), 16. URL: [\(http://www.psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/issue/current\(1 d.a\)\)](http://www.psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/issue/current(1 d.a)) (ukr).
19. Jacenko, T. S. (2014). Metodologija profesijnoi pidgotovki praktichnogo psihologa [The methodology professional training of practical psychologist]. T. S. Jacenko, O. V. Gluzman, O. M. Usatenko. Dnipropetrovs'k: «Innovacija» (ukr).
20. Jacenko, T. S. (2006). Osnovi glibinnoi psihokorekcii: fenomenologija, teorija i praktika [Basics of deep psychocorrection: fenomenology, theory and practice]. Kiev : Vyshha shk., (ukr).
21. Jacenko, T. S. (2004). Teorija i praktika grupovoi psihokorekcii: Aktivne social'no-psihologichne navchannja [Theory and practice of group psychocorrection: active socio-psychological training]. Kiev : Vyshha shk. (ukr).

Nataliia Dmeterko

RELATIONSHIP BETWEEN REFLEXIVE THINKING AND PSYCHOLOGICAL DEFENSE

The article represents the findings on relationship between reflexive thinking and psychological defense in course of deep psychological correction, using active social-psychological cognition method. The findings reveal holistic approach to relationship of reflexive thinking with psychological defense (both basal and situational). This relationship means dependence of reflexive thinking development on exploring basal forms of defense. Basal forms of defense are formed beyond experience, and thus, are beyond consciousness and reflection. Deep cognition contributes to expanding orientation of a person's own activity and its oedipal motives, internal contradiction, weakening cognitive distortions in reflecting the reality. This forms prerequisite to developing predictive value and deep perspective reflection. Anticipating actualization of situational defense and providing psychological security of the participants of psychological correction are of utmost importance for developing reflection. It is provided by special principles of organizing group process, using active social-psychological cognition method, «here and now» principle, voluntariness, mutual acceptance, etc. Deep psychological correction makes use of visualized representatives, such as sets of thematic psychological drawings, non-author's drawings, thematic patterns, which contributes to psychological security of respondents. There is a certain subordination of reflexive thinking development to laws of positive disintegration of the psyche and secondary integration psyche at a higher-level development.

Keywords: reflexive thinking, psychological defense, situational and u basal defense, deep psychological correction, cognitive distortions, deep motives, activity orientation.